

- Vezivo pripremljeno iz prirodnog oblika sirovine bez termičke obrade
- Nastaje fizičkim i kemijskim trošenjem magmatskih, silikatnih metamorfnih i starijih sedimentnih stijena
- Glavni minerali gline: kaolin, smektit, ilit, haloazit

Uvjeti koje sediment mora zadovoljiti da bi bio gline:

- ✓ Veličina čestica manja od 0,01 mm, ali da je više od 25% čestica manje od 0,001 mm
- ✓ Barem jedan ili dva glavna minerala moraju činiti bitnu komponentu sedimenta
- ✓ Sediment vlaženjem postaje plastičan

GLINA

Porcelanska gлина	Lončarska gлина	Opekarska gлина
<ul style="list-style-type: none"> • Najčišća gлина • Smjesa minerala kaolina s nešto kremenom, svijetloga tinte i ostacima neistrušenih glineca • Predmeti od keramike 	<ul style="list-style-type: none"> • Bijele, sive, žute ili crvenkaste boje • Dodatak primjesa, manje čistoće od porcelanske gline 	<ul style="list-style-type: none"> • Crvene boje • Sadrži malo kaolina • Služi za izradu opeka i crjepova

GIPS

- Vezivo pripremljeno termičkom obradom prirodnog kamena sadreca ili sadre do temperature dehidracije
- Kalcij-sulfat dihidrat ($CaSO_4 \cdot 2H_2O$)
- Bezvodni gips ($CaSO_4$)
- Poluhidrat ($CaSO_4 \cdot \frac{1}{2}H_2O$)

- Poluhidrat se još naziva i građevinski ili štukaturni gips
- Estrih gips je smjesa anhidrida i vapna

GIPS

- Zagrijavanjem dihidrata ($CaSO_4 \cdot 2H_2O$) do 60 °C dolazi do gubitka higroskopske vlage
- 107 – 190 °C, nastaje poluhidrat ($CaSO_4 \cdot \frac{1}{2}H_2O$)
- 190 – 200 °C, nastaje topljivi anhidrit III, odnosno γ - anhidrit ($CaSO_4$)
- 200 – 500 °C, topljivi anhidrit III prelazi u anhidrit II, odnosno β - anhidrit
- 650 – 1200 °C, nastaje smjesa anhidrida I odnosno α - anhidrida ($CaSO_4$) i CaO

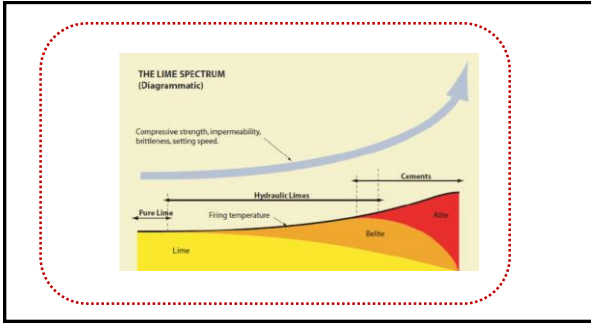
Temperature Range (°C)	Stage / Product
125 - 180	Dihidrat
107 - 190	Poluhidrat
190 - 200	Anhidrit III - γ
200 - 500	Anhidrit II - β
650 - 1200	Anhidrit I - α

HIDRAULIČNO VAPNO

- Vezivo pripremljeno iz vapnenca termičkom obradom ili pečenjem do temperature kalcinacije
- Proizvodi se kalcinacijom vapnenca (900-1000 °C) koji u sebi sadrži aluminata
- Kalcinacijom dolazi do stvaranja minerala alita i belita
- Svojstva slična cementu
- Veže se hidratacijom alita i belita, ali i karbonatacijom hidroksida

$$Ca(OH)_2 + CO_2 \rightarrow CaCO_3 + H_2O$$

- Proizvodnja vapnenog morta, restauracije, vapnene opeke, vodonepropusni

CEMENT

- Zajednički naziv za sva veziva s izrazito hidrauličkim svojstvima
- Silikatni cementi su veziva pripremljena iz prirodnih sirovina termičkom obradom do temperature sinteriranja
- Aluminatni cementi su veziva pripremljena iz prirodnih sirovina termičkom obradom ili pečenjem do temperature taljenja
- Proizvodnja betona, morta i žbuke

Proizvodnja cementa

- Dvije osnovne sirovine su glina i vapnenac
- Cementni klinker sadrži CaO , Al_2O_3 , SiO_2 , Fe_2O_3
- Mljevenje sirovina
- Pečenje u rotacijskim ili vertikalnim pećima na $1450\text{ }^\circ\text{C}$
- Mljevenje klinkera na dimenzije cementa
- Dodavanje gipsa zbog regulacije vremena vezivanja

Sirovine

- Primarne mineralne sirovine su vapnenac i glina
- Lapori prirodno sadrže optimalan omjer kalcita i ostalih minerala
- Gips, pucolani (industrijski – leteći pepeo i silicijska prašina, prirodni – tufovi), talionička troska (zgura) i vapnenac
- Karbonatna komponenta osigurava CaO , a glinena komponenta osigurava Al_2O_3 , SiO_2 , Fe_2O_3
- Ovi oksidi u klinkeru ne postoje kao slobodni oksidi, već međusobnim spajanjem tvore minerale

Minerali u Portland cementu

- Osnovne komponente klinkera formiraju četiri glavna minerala

Naziv minerala	Približna kemijska formula	Zapis u obliku oksida ³	Zapis u kemiji cementa ⁴	Udio u portland klinkeru [%]
Alit	Ca_3SiO_5 trikalcijev silikat	$3\text{CaO}\cdot\text{SiO}_2$	C_3S	45 - 75
Belit	Ca_2SiO_4 dikalcijev silikat	$2\text{CaO}\cdot\text{SiO}_2$	C_2S	7 - 32
Aluminat	$\text{Ca}_3\text{Al}_2\text{O}_6$ trikalcijev aluminat	$3\text{CaO}\cdot\text{Al}_2\text{O}_3$	C_3A	0 - 13
Ferit	$3\text{CaO}\cdot\text{Al}_2\text{O}_3\cdot\text{Fe}_2\text{O}_3$ tetra-kalcijev aluminat-ferit	$4\text{CaO}\cdot\text{Al}_2\text{O}_3\cdot\text{Fe}_2\text{O}_3$	C_4AF	0 - 18

Portland cement

- Najvažnija vrsta cementa, osnovni sastojak betona i žbuke
- Ima visoku čvrstoću, brzo stvrdnjava i omogućava brz razvoj početne čvrstoće
- Omjer kalcijeva karbonata i gline je 3:1
- Glavne komponente: CaO , Al_2O_3 , SiO_2 , Fe_2O_3
- Ostale komponente: MgO , K_2O , SO_3 , P_2O_5
- 2-4% gipsa
- Čisti portland cement, portland cement s dodacima, metalurški cement, pucolanski cement, miješani cement i bijeli cement

Aluminatni cement

- Specijalni cement
- Proizvodi se mljevenjem aluminatnog cementnog klinkera (60% vapnenca i 40% boksita)

Svojstva:

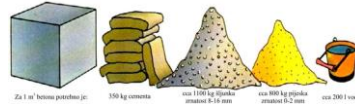
Brzo stvrdnjavanje, 2-4 h
 Brzo postizanje čvrstoće, unutar 24 h
 Dobra vatrostalna svojstva
 Velika otpornost na sulfate
 Otpornost na kiseline
 Otpornost na abraziju
 Niske temperature primjene do -10 °C

Primjena:

Građevinarstvo - kada postoje zahtjevi za brzim postizanjem čvrstoće
 Proizvodnja vatrostalnih betona i blokova
 Samonivelirajući podovi
 Aditivi u drugim materijalima i cementima
 Obloge otporne na sulfate, kiseline, koroziju i abraziju

BETON

- Mješavina cementa, agregata (šljunka i pijeska), vode i dodataka
- Svojstva: tlačna i vlačna čvrstoća, veoma mala propusnost vode, kemijska i volumenska stabilnost
- *Umjetni kamen*

Prednosti betona

1. Ekonomičnost - za proizvodnju se upotrebljavaju prirodne, jeftine i svugdje dostupne sastavnice
2. Mali utrošak energije prilikom izrade
3. Trajnost
4. Mogućnost izrade raznih oblika - beton se lijeva u kalupe
5. Monolitni karakter konstrukcija - nema montažnih nastavaka
6. Dobro prigušenje prostorne buke i vibracija
7. Visoka požarna otpornost
8. Dobri higijenski uvjeti
9. Pogodne za građenje u potresnom području

Zašto si čelik i beton dobro odgovaraju?

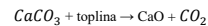
1. Dobra prionjivost dvaju materijala – beton ima veliku prionjivost za čelik i na taj način je omogućeno sprezanje.
2. Jednaki temperaturni koeficijenti oba materijala - pri promjeni temperature kao vanjskom okolišu oni se jednako istežu i skupljaju, tj. kompatibilni su.
3. Dobra zaštita čelika od strane betona - beton tvori alkalnu sredinu i na taj način štiti čeličnu armaturu od korozije. Osim toga štiti i čelik od direktne izloženosti visokim temperaturama te omogućuje visoku požarnu otpornost.

Prednapinjanje betona

- Može se postići da su u svim situacijama (prije i nakon opterećenja) vlačna naprezanja u betonu manja od vlačne čvrstoće ili čak da se uvijek radi isključivo o tlačnim naprezanjima.
- Može se umanjiti prisutnost pukotina, a nekad i potpuno izbjeći
- Koristi se za sve građevine od betona koje su većih raspona

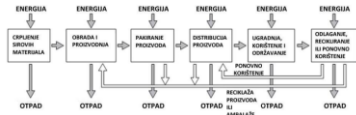
Utjecaj cementne industrije na okoliš

- Cementna industrija je odgovorna za 7% ukupne svjetske emisije CO_2
- Pri proizvodnji 1 tone klinkera portlandskog cementa emitira se oko 850 kg CO_2
- Primarni mineral potreban za proizvodnju klinkera je kalcijev karbonat
- Kalcinacija $CaCO_3$ se provodi u peći na temperaturi višoj od 900 °C

- Proizvodnja betona koristi 10-11 milijardi tona agregata
- Betonska industrija koristi 1 milijardu tona svježe vode godišnje
- Za proizvodnju 1 tone cementa potrebna je 1.5 tona vapnenca

Životni ciklus materijala

- Većina materijala ima linearni životni ciklus, što znači da se materijali kreću kroz ciklus samo jednom, od crpljenja do odlaganja
- Neki su djelomično kružni u pogledu ponovnog korištenja proizvoda, ponovne proizvodnje pojedinih komponenti ili reciklaže materijala

Kako smanjiti utjecaj cementne industrije na okoliš?

- Korištenje miješanih cementa ili potpuna zamjena cementa s drugim materijalima u proizvodnji betona
- Zamjene za cement: leteći pepeo, zgura, silikatna prašina, metakaolin, kaolinse gline
- Zamjena prirodnih agregata recikliranim
- Reciklirani agregati: opeka, beton, zgura, staklo, granulirana plastika itd.
- „Zarobljavanje“ CO_2 u materijalima na bazi cementa poput betona

Utjecaj proizvodnje agregata na okoliš

1. Promjena krajolika – uklanjanje vegetacije i zemlje, izgradnja postrojenja
2. Buka i prašina – vozila, proizvodni pogon i miniranje
3. Vibracije od miniranja
4. Utjecaj na podzemne vode – u suhoj klimi se zbog evaporacije vode može smanjiti razina, a u vlažnoj klimi povećati zbog dotjecanja oborina u kamenolom
5. Utjecaj na površinske vode – uklanja se vegetacija, što može povećati otjecanje, smanjenje kvalitete vode
6. Utjecaj prometa

Cementna industrija u Hrvatskoj

- Silikatni cement proizvode „Holcim“, „CEMEX“ i „NEXE“
- Aluminatne cemente proizvodi „Calucec“

UVOD

• SVOJSTVA METALA

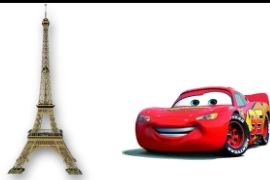
- Kovnost
- Tvrdoa
- Dobri vodiči električne struje i topline
- KOROZIVNOST

• PLEMENTI METALI

- Au, Ag, Pt, Pd, Ir, Os, Rh, Ru

• RIJETKI METALI

- Hg, Co, Cd, skupina La i Ac, Bi, In, Ga, Gd, Sc, Fr

ZLATO – Au

• POJAVA

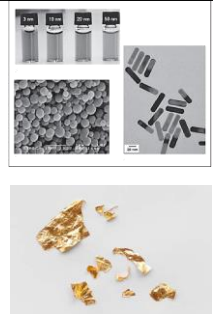
- Elementaran – vulkanske kremenite žile ili pjesčane rijeke

• PRERADA

- Ekstrakcija cijanidnim postupkom
- $4Au_{(s)} + 8CN^- + O_2 + 2H_2O \rightarrow 4Au(CN)_2^- + 4OH^-$
- $2Au(CN)_2^- + Zn_{(s)} + 3OH^- \rightarrow 2Au_{(s)} + 4CN^- + Zn(OH)_2$

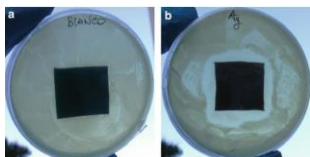
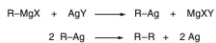
• UPORABA

- NEREAKTIVAN – OSIM ZLATOTOPKE ($HNO_3:HCl = 3:1$) I CIJANIDI
- Nakit i ukrasi
- Legure
- Elektronski uređaji
- NANOTEHNOLOGIJA

SREBRO – Ag

- **POJAVA**
  - Elementaran ili kao argentit (Ag_2S)
- **PRERADA**
  - Cijanidni postupak
- **UPORABA**
  - KATALIZATOR
  - NANOTEHNOLOGIJA
  - ELEKTRICNA STRUJA
  - Legure
  - Ogledala

EKOLOŠKI ASPEKT – ZLATO I SREBRO

- **CIJANIDI**
  - Otpadne vode
    - Propisana mjera **0,05 mg/L**
    - Realna mjera **10-30 g/L**
- Načini uklanjanja
  - Fenton proces
  - Mikroorganizmi
  - Membrane
- **TEŠKI METALI**

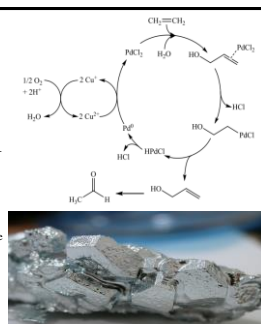
PLATINA – Pt

- **POJAVA**
  - Svi platinski metali dolaze zajedno
- **PRERADA**
  - 1) Otapanje platine sa zlatotopkom u kompleks - PtCl_6^{2-}
  - 2) Kompleksiranje sa amonijakom - $(\text{NH}_4)_2[\text{PtCl}_6]$
  - 3) Raspad kompleksa na čistu platinu – **Pt**
- **UPORABA**
  - NEREAKTIVAN – visoka otpornost koroziji
  - IZRADA LABORATORIJSKE OPREME
  - Nakit i ukrasi
  - Elektronski uređaji
  - KATALIZATOR – $\frac{1}{4}$ proizvodnje uz njega
  - NANOTEHNOLOGIJA
  - MEDICINA – Pacemaker, stent

PALADIJ – Pd

- **POJAVA**
  - Svi platinski metali dolaze zajedno
- **PRERADA**
  - 1) Otapanje platine sa zlatotopkom u kompleks - PdCl_6^{2-}
  - 2) Kompleksiranje sa amonijakom - $(\text{NH}_4)_2[\text{PdCl}_6]$
  - 3) Raspad kompleksa na čistu platinu – **Pd**
- **UPORABA**
  - Teško reaktivan
  - KATALIZATOR – posebno pogodan za hidrogeniranje
  - APSORPCIJA VISOKE KOLICINE VODIKA
  - ELEKTRONSKI UREĐAJI – 50% proizvodnje
  - WACKEROVA OKSIDACIJA

IRIDIJ I OSMIJ – Ir i Os

- **UPORABA**
  - **IRIDIJ**
    - Materijal najveće otpornosti na koroziju
    - Kablovi visoke kvalitete – duži život
    - Elektronski uređaji
    - MEDICINA – pacemaker i defibrilator
  - **OSMIJ**
    - Gustoća
    - Legure visoke tvrdoće
    - Elektronski kontakti

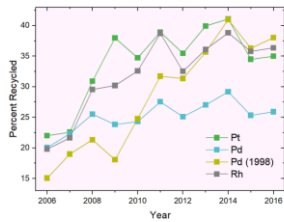

RODIJ I RUTENIJ – Rh i Ru

- **UPORABA**
  - **RODIJ**
    - STAKLO – optička vlakna i ogledala
    - TERMOPAROVI
  - **RUTENIJ**
    - OTPORNICI
    - Elektronski uređaji – kontakti
    - Katalizator

EKOLOŠKI ASPEKT – PLATINSKI METALI

CIJENA?

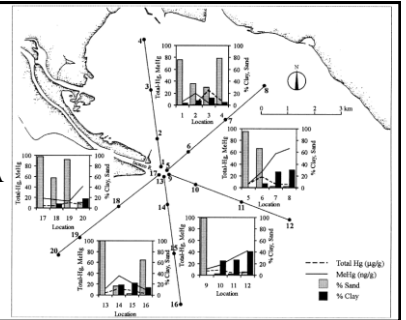
World Spot Price							
EUR - KILO							
Metals	Date	Time (EST)	Bid	Ask	Change	Low	High
▲ GOLD	Mar 15, 2024	11:51	63,738.55	63,768.13	-86.74 -0.14%	63,655.92	64,166.80
▲ SILVER	Mar 15, 2024	11:51	745.91	748.80	14.79 2.04%	735.94	752.98
▲ PLATINUM	Mar 15, 2024	11:51	27,726.59	28,021.73	413.46 1.51%	27,313.12	28,405.62
▲ PALLADIUM	Mar 15, 2024	11:51	31,535.54	32,716.78	531.46 1.71%	31,004.08	33,484.55
▲ RHODIUM	Mar 15, 2024	09:20	135,827.41	159,448.57	2,952.77 2.22%	135,827.41	159,448.57

ŽIVA – Hg

- POJAVA
  - CINABARIT (HgS)
  - Rijetko elementarna u stijenama
- PRERADA
  - Oksidacija cinabarita
 $\text{HgS} + \text{O}_2 \rightarrow \text{Hg} + \text{SO}_2$
- UPORABA
  - KALOMEL ELEKTRODA
  - AMALGAMI
  - BATERIJE
  - Kvarcne lampe, žarulje za rasvjetu i analitičke uređaje
  - Izrada mjernog posuda – termometri i barometri
  - Bojila

EKOLOŠKI ASPEKT - ŽIVA

KOBALT – Co

- POJAVA
  - Kobalnit ($\text{CoAs}_2 + \text{CoS}_2$) ili smaltit (CoS_2)
- PRERADA
  - Neprestana elektroliza rude sa FeSO_4 i H_2SO_4
- UPORABA
  - Legure protiv korozije
  - Legure za magnetne
  - Katalizatori
  - PIGMENTI
  - BATERIJE

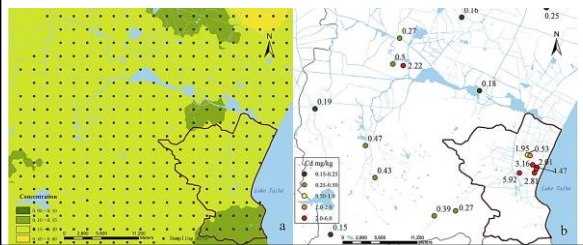

KADMIJ – Cd

- POJAVA
  - Oksidi ili sulfati
- PRERADA
  - Elektroliza iz otopine kadmijeva sulfata
- UPORABA
  - Prevlake za čelik
  - Legure i akumulatori
  - NUKLEARNE ELEKTRANE – APSORPCIJA NEUTRONA

EKOLOŠKI ASPEKT – KADMIJ

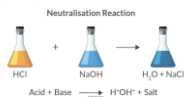
OSTALI RIJETKI METALI

- LANTANIDI
- AKTINIDI
- BIZMUT
- INDIJ
- GALIJ
- GADOLINIJ
- SKANDIJ
- FRANCIJ

OPĆENITO

- Kemijski spojevi sastavljeni od pozitivno i negativno nabijenih iona
- Nastajanje soli → NEUTRALIZACIJA – reakcija između kiseline i baze
- U prirodi su prisutne u različitim oblicima → kristali, mineralne naslage i otopine u vodi
- Koriste se u raznim područjima, uključujući prehrambenu industriju, poljoprivredu, medicinu, industriju, kemijske procese i mnogim drugim

SVOJSTVA SOLI

- Okus
- Boja
- Miris
- Topljivost
- Provodnost
- Talište

PRIMJENA SOLI

- Primarno u prehrambenoj industriji
- Sirovine za proizvodnju raznih kemijskih spojeva
- Metalurgija za smanjenje točke tališta
- Pročišćavanje i obrada voda
- Gnojiva i dodaci tlu u poljoprivredi
- Tehničke primjene (elektroliti u baterijama, toplinske soli za pohranu toplinske energije, tekući prijelazi za termalne pumpe)

DOBIVANJE SOLI

- Izbor reakcije ovisi o željenoj vrsti soli i dostupnim reagensima

Neutralizacija

- Reakcija metala i kiseline

Taloženje soli iz otopine

- ✓ Taloženje kristala NaCl isparavanjem vode

Reakcija kiseline s metalnim karbonatom

- ✓ $\text{H}_2\text{SO}_4 + \text{CuCO}_3 \rightarrow \text{CuSO}_4 + \text{H}_2\text{O} + \text{CO}_2$

Natrijev klorid

- Kuhinjska sol (NaCl)
- Bijela, kristalna tvar topiva u vodi
- Dobiva se iz slanih voda (morska voda ili slane naslage u kopnenim stijenama)
- Široka primjena u prehrambenoj industriji, medicini, kemijskoj tehnologiji, tehnologiji prerađene hrane
- U umjerenim količinama relativno siguran za okoliš

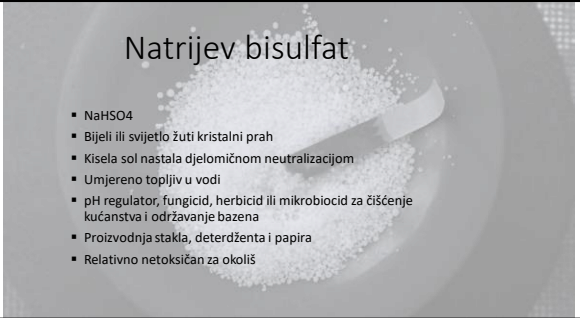
Kalijev klorid

- KCl
- Bijeli bezbojni kubični kristali bez mirisa
- Krutina se lako otapa u vodi, a njezine otopine imaju okus poput kuhinjske soli
- Primjena u poljoprivredi (gnojivo), industriji (proizvodnja stakla, metalurški procesi, proizvodnja kalijevih sapuna), medicinska primjena (hipokalemija)
- Prekomjerna upotreba → akumulacija kalija u tlu

Natrijev bisulfat

- NaHSO_4
- Bijeli ili svijetlo žuti kristalni prah
- Kisela sol nastala djelomičnom neutralizacijom
- Umjereno topljiv u vodi
- pH regulator, fungicid, herbicid ili mikrobiocid za čišćenje kućanstva i održavanje bazena
- Proizvodnja stakla, deterdženta i papira
- Relativno netoksičan za okoliš

Bakrov sulfat pentahidrat

- Plavi vitriol ili modra galica ($\text{CuSO}_4 \times 5 \text{H}_2\text{O}$)
- Kristali oblikovani kao heksagonalne pločice ili prizme
- Topljiv u vodi, metanolu, i glicerolu
- Primjena u poljoprivredi (fungicid), laboratoriju (reagens za detekciju prisutnosti vode i katalizator) i industriji (pigment u bojama i premazima)

Magnezijev sulfat

- Epsom sol (MgSO_4)
- Bezbojni ili bijeli kristali ili u obliku praška
- Izgledom sličan kuhinjskoj soli, ali gorkog i neukusnog okusa
- Topljiv u vodi → sol za kupanje
- Pruža biljkama korisne hranjive tvari za zdrav rast

Kalijev jodid

- KI
- Bijeli kristalni prah ili kristali bez boje
- Industrijski se proizvodi tretiranjem KOH jodom
- Visoka topljivost u vodi → primjena u medicini
- Priprema farmaceutskih proizvoda, uključujući antiseptike i ljekovite otopine
- Relativno siguran u preporučenim količinama

Kalijev permanganat

- $KMnO_4$
- Ljubičasta kristalna krutina
- Nezapaljiv, ali podržava gorenje
- Topljiv u vodi → reagens u kemijskim laboratorijima i medicini
- Primjena u medicini: liječenje glijivičnih infekcija kože te antiseptik za dezinfekciju rana i opekotina
- Toksičan u velikim količinama

UTJECAJ NA OKOLIŠ

- Zagađenje tla
- Utjecaj na slatkovodne i morske ekosustave
- Kiselost tla
- Otpadne vode
- Toksičnost za ljude i životinje

UGLJIČNI OTISAK

- Razvoj soli u kontekstu ugljičnog otiska obuhvaća napore usmjerene na smanjenje emisija ugljičnog dioksida (CO_2) tijekom cijelog životnog ciklusa soli
- Smanjenje ugljičnog otiska:
  - ✓ Održiva proizvodnja
  - ✓ Efikasna prerada i distribucija
  - ✓ Alternativne metode za kontrolu leda
  - ✓ Recikliranje i ponovna upotreba
  - ✓ Edukacija i svjesnost

ENERGETSKA UČINKOVITOST

- Ovisi o zahtjevima krajnje uporabe
- Sredstva za odleđivanje cesta
  - ✓ Ne zahtijeva visokokvalitetan NaCl
  - ✓ Učinkovitost ovisi o metodi rudarenja, utovaru i istovaru, drobljenju, prosijavanju i skladištenju te zahtjevu za distribuciju
- Proizvodnja i prikupljanje soli iz prirodnih solarnih isparavanja
  - ✓ Najstariji način prikupljanja soli
  - ✓ Iznasno energetski učinkovito
  - ✓ Ograničena sposobnost kontrole kvalitete
- Proces vakuumnog lonca i Albergerov proces
  - ✓ Uzimaju prirodno ili umjetni proizvedene otopine te koncentriraju sol prisilnim isparavanjem vode
  - ✓ Sol visoke čistoće

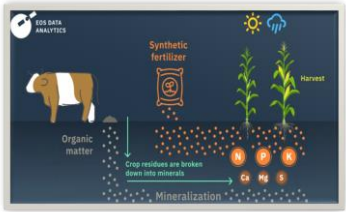
TEHNOLOGIJA RASTALIENE SOLI

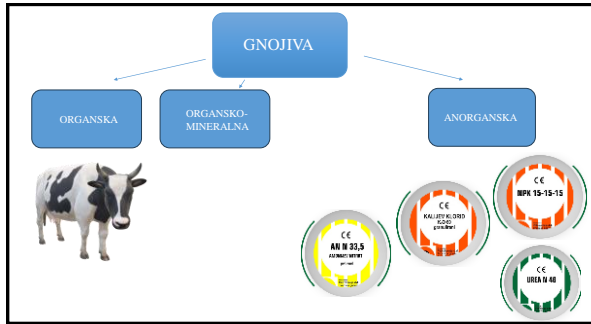

- Proizvodnja električne energije pomoću solarnih elektrana
- Tekuća sol se čuva u izoliranom spremniku
- Toplinska energija soli može se skladištiti i do tjedan dana te se pretvara u električnu energiju kada je potrebno
- Niski troškovi, netoksičnost, nezapaljivost i visoka toplinska stabilnost

Sadržaj

- Podjela gnojiva
- Priprava
- Utjecaj gnojiva na teške metale
- Utjecaj gnojiva na emisiju stakleničkih plinova
- Nitrarna kiselina

Anorganska gnojiva - podjela

- Dušična- srednje faze životnog ciklusa biljke
  - amonijev nitrat
- Fosforna- jačanje korijena i stabljike
  - superfosfat
- Kalijeva- fotosinteza
  - KCl
- NPK – određeni tip tla

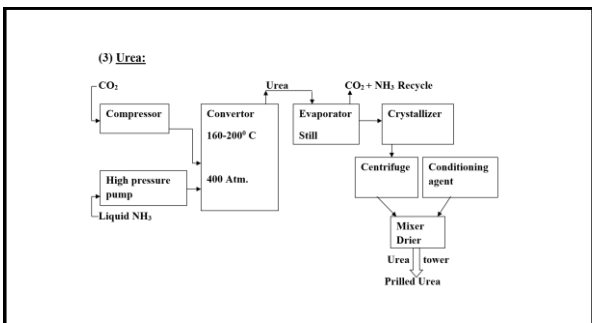
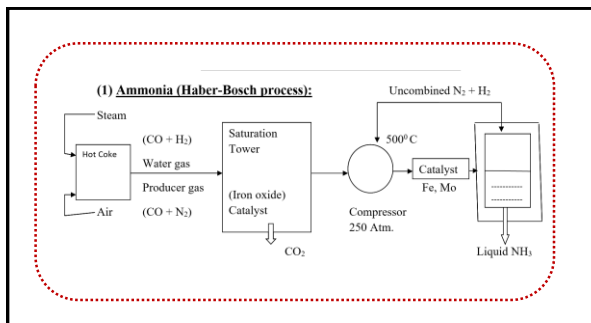
UREA

- Diamid ugljične kiseline
- Visoko koncentrirano dušično gnojivo
- Prva industrijska proizvodnja – 1920. g.
- Sadrži 46% dušika
- Biuret
- Sporije razlaganje u tlu – biljke postepeno usvajaju dušik – ne ispire se iz tla

Organsko-mineralna gnojiva

- Organska tvar i mineralno gnojivo (sirovi fosfati ili neki drugi oblik fosfornog gnojiva)
- Bolja iskoristivost fosfora
- Visoka fiziološka važnost za biljke
- Dobra primjena- učinkovito i ekonomski isplativo

Utjecaj gnojiva na emisiju stakleničkih plinova

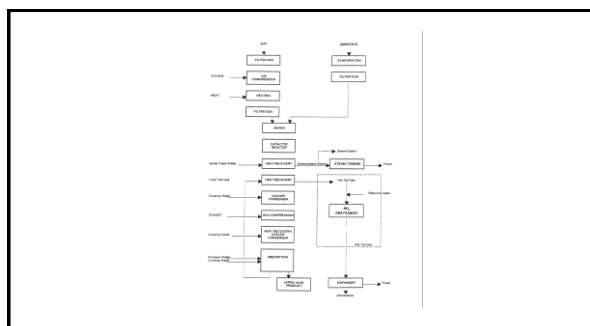
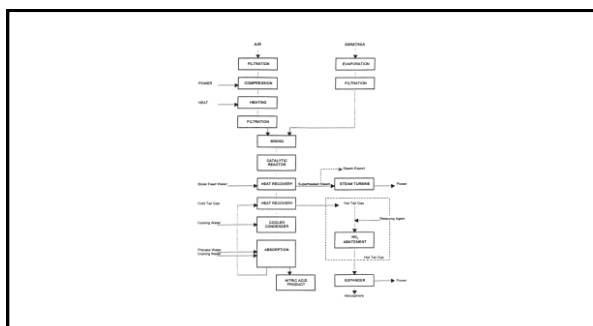
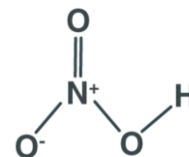
- Istraživanje provedeno u Kini
- Zamjena anorganskih gnojiva organskim
- Smanjena emisija N₂O

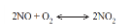
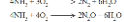
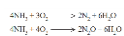
Mitigating greenhouse gas emissions by replacing inorganic fertilizer with organic fertilizer in wheat-maize rotation systems in China

NITRATNA KISELINA

- Oksidacija amonijaka zrakom – dobivanje dušikovog oksida
- Oksidacija dušikovog oksida u dušikov dioksid i apsorpcija u vodi kako bi se dobila nitratna kiselina

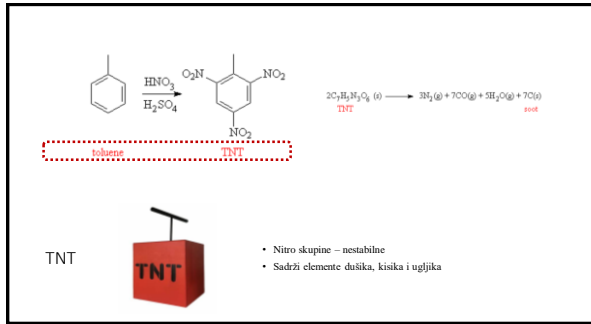
- Amonijak reagira sa zrakom
- Nastajanje dušikovog (I) oksida, dušika i vode
- Nastajanje nitratne kiseline

Industrijska primjena

- Proizvodnja mnogih drugih kemijskih spojeva
- Industrija gnojiva
- Polimeri- primjer: poliuretan
- Raketna goriva
- Najlon
- Eksplozivi

Sadržaj

- Općenito o lužinama
- Natrijeva lužina
- Proizvodnja NaOH
  - elektroliza solne otopine
- Ekološki aspekt
- Primjena lužina
- Leblancov proces
- Solvayev proces

Lužine(baze)

- Kemije tvari koje povećavaju pH vrijednost otopine
- Baze, reagiraju s kiselinama i neutraliziraju ih
- Arrhenius: baza- spoj koji povećava koncentraciju OH-iona
- Jake: NaOH, KOH
  - Potpuna disocijacija u vodi
  - $NaOH(aq) \rightarrow Na^+(aq) + OH^-(aq)$
- Slabe: NH_3
  - Djelomična disocijacija u vodi
  - $NH_3(aq) + H_2O(l) \rightleftharpoons NH_4^+(aq) + OH^-(aq)$
- Dobivanje:
  - Otapanje hidroksida u vodi
  - Elektroliza vodene otopine soli

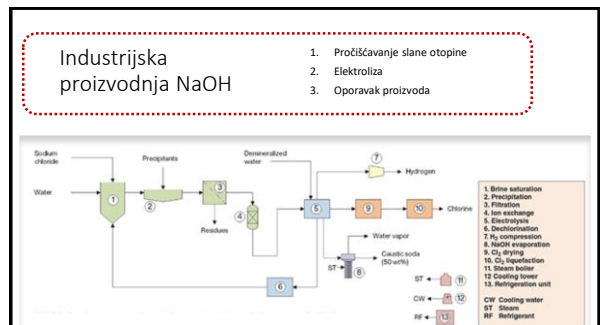
Zašto NaOH, a ne KOH?

Slika 1. Kemijska struktura NaOH

- Natrijeva lužina je najjeftina lužina koja se koristi u industriji i svakodnevnom životu
- Kemijski najsigurniji jer njihovi hidroksidi nastaju vezanjem alkalijskog metala za hidroksilnu skupinu
- Koriste se za iste primjene
- PROIZVODNI TROŠKOVI
  - Za NaOH potreban NaCl(kuhinjska sol)
    - jeftiniji
  - Za KOH potreban kalijev klorid
    - Puno skuplja smjesa

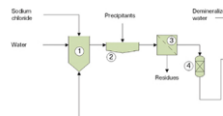
NaOH

- Natrijev hidroksid
- Bijela kristalna kruta tvar
- Otapanjem u vodi daje lužinu – egzotermna reakcija
- pH vrijednost ~ 12-14
- Kaustična soda
- Korozivno djelovanje
  - Razgrađuje proteine pri sobnoj temperaturi
  - Uzrokuje opekotine na koži, iritira oči i sluznicu

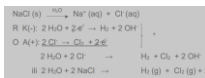
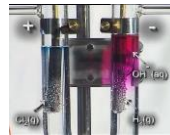

1. Pročišćavanje slane otopine

- Slanu otopinu dobivamo iz morske vode ili iz prirodnih solnih naslaga
- Ekstrakcija soli iz morske vode ili solnih naslaga
  - isparavanje vode, filtriranje, kristalizacije -> koncentrirana otopina NaCl(morska sol)
- Reciklirana iscrpljena slana otopina miješa se s vodom i ponovno zasićuje NaCl-om
- Teški metalni ioni štetni za membrane
- Metalni ioni se talože i uklanjaju
- Pročišćena otopina se filtrira te pročišćava ionskim izmjenjivačkim smolama

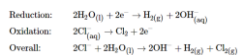
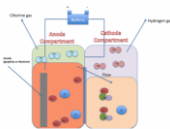
2. Elektroliza

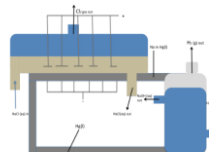
- NaOH se industrijski proizvodi elektrolizom vodene otopine NaCl
- Elektroliza- rastavljanje tvari djelovanjem električne struje
- Produkti
  - Plinoviti vodik(katoda) i klor(anoda) te natrijeva lužina
- Tehnologija dijafrazmatske ćelije
- Tehnologija živine ćelije
- Tehnologija membranske ćelije

Tehnologija dijafrazmatske ćelije

- Dijafrazma razdvaja anodnu i katodnu komoru
- Natrijevi ioni migriraju kroz dijafrazmu u katodnu komoru gdje reagiraju s hidroksidnim ionima formirajući NaOH
- Koristi se azbest
  - Otporan na kemikalije i visoke temperature
  - Zamjene za azbest: polimeri, keramika, staklena vlakna, membranske tehnologije

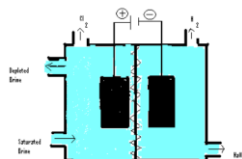
Tehnologija živine ćelije

- Veća čistoća NaOH
- Katoda: Hg(l)
- Amalgam natrija i žive nastaje kada natrij reagira s tekućom živom
- Amalgam se uklanja reakcijom s vodom i el.strujom – nastaje natrijeva lužina
- $2 \text{Na}(\text{inHg}) + 2 \text{H}_2\text{O} \rightarrow 2 \text{Na}^+ + 2 \text{OH}^- + \text{H}_2 (\text{g}) + \text{Hg} (\text{l})$
- Hg(l) se reciklira

Tehnologija membranske ćelije

- Selektivna membrana koja omogućava migraciju iona natrija preko membrane dok zadržava plinoviti klor i otopinu soli s druge strane
- Najmanje električne energije
- Najkvalitetniji NaOH
- Ekološki prihvatljiviji

Ekološki aspekt

- Potrošnja energije
  - Elektroliza zahtijeva značajne količine energije
  - Emisija stakleničkih plinova
  - Integracija obnovljivih izvora energije radi smanjenja potrošnje energije
- Emisije CO₂
  - Vredno reaktivni plin
  - Štetan za ekološki ljudsko zdravlje
- Integracija i eksploatacija resursa (NaCl i vode) može imati negativne utjecaje na ekološko upravljanje vodnih resursa
  - Minimiziranje potrošnje sirovina i maksimiranje učinkovitosti procesa
- Transport i skladištenje
- Onečišćenje tla

Kako se može smanjiti negativan utjecaj otpadnih voda?

- Otpadne vode iz postrojenja za proizvodnju lužine koje sadrže različite kemijske spojeve trebaju se tretirati prije ispuštanja u okoliš
- Otpadne vode s visokom koncentracijom natrijeve lužine štetne za vodene ekosustave
- Neutralizacija otpadne kaustične sode kiselinama
- Sigurno odlaganje – kontrolirano ispuštanje u kanalizacijski sustav ili oznacene objekte za opasni otpad
- Mehanički za recikliranje kaustične sode, smanjujući količinu otpada

Primjena NaOH/lužina

- Proizvodnja papira – izdvajanje lignina iz celuloze
- Proizvodnja tekstila – čišćenje i obrada tekstilnih vlakana
- Proizvodnja sapuna i deterdenta – proces saponifikacije: reagira s masnoćama i uljima kako bi proizvela sapun i glicerol
- Proizvodnja stakla – smanjuje temperaturu potrebnu za taljenje silikata
- Kućanstvo – NaOH kao sredstvo za čišćenje i uklanjanje masnih mrlja
- Pročišćavanje otpadnih voda – neutralizacija kiselih otpadnih voda i reguliranje pH
- Metalurgija
  - Uklanjanje oksida i nečistoća s metalnih površina
  - Proizvodnja aluminija
    - Bayerov proces – elektroliza aluminijskialuminijevog oksida iz boksnite soli sa pomoć kaustične sode
- Proizvodnja biodizela
  - NaOH katalizator

Solvayev proces

- Postupak proizvodnje natrijevog karbonata
- 1861. godine
- $\text{NaCl} + \text{NH}_3 + \text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{NaHCO}_3 + \text{NH}_4\text{Cl}$
- $2\text{NaHCO}_3 \rightarrow \text{Na}_2\text{CO}_3 + \text{H}_2\text{O} + \text{CO}_2$
- Amonijak se regenerira iz amonijevog klorida
- $2\text{NH}_4\text{Cl} + \text{CaO} \rightarrow 2\text{NH}_3 + \text{H}_2\text{O} + \text{CaCl}_2$
- Jedini nusproizvod CaCl_2
- Manja potrošnja energije jer ne zahtijeva visoke temperature
- Ekonomičniji i ekološki prihvatljiviji

Na_2CO_3

- Soda za pranje
- Izvor: pepeo spaljenih biljaka – soda za luženje
- Visoka lužnatost
- Otapalo u uklanjanju mrlja
- Uklanjanje masnih naslaga s posuda

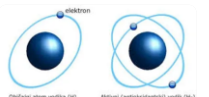
Natrijev amid

- Snažna baza
- $2\text{Na} + 2\text{NH}_3 \rightarrow 2\text{NaNH}_2 + \text{H}_2$
- Deprotonirajuće sredstvo
- U organskoj kemiji
  - Deprotonacija slabih kiselina, alkohola, estera, ketona
  - Dehidrohalogenaciju
  - Formiranje C-H veza
- U čvrstom zatvorenom spremniku, suho okruženje

$$\text{Na}-\text{NH}_2$$

Osnovna svojstva

- Najlakši i najjednostavniji element u svemiru
- Neotrovan plin bez boje, mirisa i okusa
- Slabo je topljiv u polarnim, a dobro u nepolarnim otapalima
- Nije previše reaktivan, no pri višim temperaturama ulazi u niz reakcija
- Vodik stvara kemijske veze s najviše elemenata

Oslobođeni atom vodika (H)   Aktivni (vanjskoelektroni) valni (Li)

Osnovna svojstva

- Čini 75% vidljive mase svemira
- Industrijski se najviše dobiva iz zemnog plina, a rjeđe elektrolizom vode
- Najviše se koristi u proizvodnji fosilnih goriva i za dobivanje amonijaka

Povijest vodika

- Prvi proizveo Paracelsus u 16.st reakcijom metala i jake kiseline
- definirao ga je Britanac Henry Cavendish 1766. ("zapaljivim zrakom,")
- Antonie Lavoisier ga 1783. g naziva hidrogene ("onaj koji stvara vodu"); hrvatski naziv uveo je Bogoslov Šulek
- Tekući vodik je dobio prvi put 1898. James Dewar
- Deuterij je dobio 1931. Harold Urey
- 1934. Ernest Rutherford i njegov tim su proizveli tricij

Rasprostranjenost

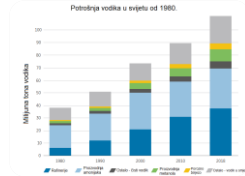
- Na Zemlji vrlo rasprostranjen, ali u malim količinama; prisutan je u atmosferi, zemnom plinu, vulkanskim plinovima, itd.
- U obliku spojeva prisutan je u velikim količinama (voda)
- Čini 75% mase svemira (ishodišna tvar iz koje su nuklearnom fuzijom nastali ostali elementi)
- Na Zemlji, vodik se uglavnom nalazi kao plinovita molekula H₂

Proizvodnja vodika

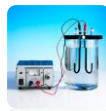
- Danas se u svijetu proizvodi oko 120 milijuna tona vodika godišnje
- Dvije trećine čini čisti vodik, a ostalu trećinu čini mješavina s drugim plinovima
- Porast potražnje za vodikom kao rezultat strože zakonske regulative u zaštiti okoliša

Tehnologija proizvodnje

- Laboratorijsko dobivanje vodika
- Industrijsko dobivanje vodika
- Termokemijski procesi
- Anaerobna korozija
- Geološko stvaranje - serpentinacija

Laboratorijsko dobivanje vodika

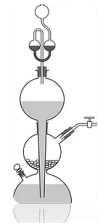

- Reakcijom cinka i klorovodične kiseline:

$$\text{Zn}_{(s)} + 2 \text{H}^+ \rightarrow \text{Zn}^{2+} + \text{H}_{2(g)}$$
- Reakcijom vode i čvrstog hidrida (najčešće CaH₂):

$$2 \text{H}_2\text{O} + \text{CaH}_{2(s)} \rightarrow 2 \text{H}_{2(g)} + \text{Ca}^{2+} + 2 \text{OH}^-$$
- reakcijom metala s lužinama:

$$2 \text{Al}_{(s)} + 6 \text{H}_2\text{O} + 2 \text{OH}^- \rightarrow 2 \text{Al}(\text{OH})_4^- + 3 \text{H}_{2(g)}$$

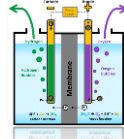

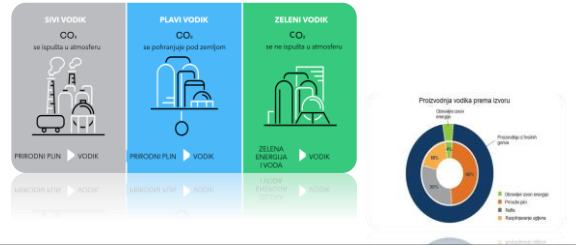
Industrijsko dobivanje vodika

- Pirolizom (krekiranjem) ugljikovodika (pr. etana): $C_2H_6(g) \rightarrow C_2H_4(g) + H_2(g)$
- Redukcijom vodene pare ugljikom (ugljenom): $C(s) + H_2O \rightleftharpoons CO(g) + H_2(g)$
- Reakcijom metana s vodenom parom: $CH_4(g) + H_2O \rightleftharpoons CO(g) + 3 H_2(g)$
- Elektrolizom vode

Industrijsko dobivanje vodika

Sivi vodik

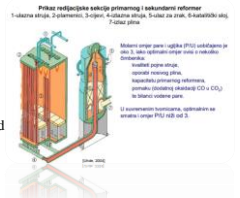

- Proizvodi se iz prirodnog plina (metan) kroz proces poznat kao parcijalna oksidacija ili parna reformacija
- Emitira značajnu količinu CO₂, što ga čini manje ekološki prihvatljivim
- Ovaj proces je trenutno najčešći i ekonomski najisplativiji način proizvodnje vodika

Parna reformacija

- Proces u kojem se koristi visokotemperaturna para za reakciju s metanom (lake sirovine) pod tlakom između 3 i 25 bara u prisutnosti katalizatora
- Nastaje sintetski plin koji predstavlja mješavinu vodika, ugljikovog monoksida i manje količine ugljikovog dioksida
- Zatim u reakciji dodatno reagiraju ugljikov monoksid i vodena para (uz prisutnost katalizatora) kako bi se proizveo ugljikov dioksid i dodatna količina vodika (WGSR)
- uklanjanje preostalog ugljikovog dioksida i drugih nečistoća iz struje plina

Parcijalna oksidacija

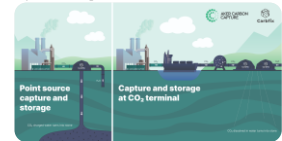

- Metan i drugi ugljikovodici (teže sirovine) u prirodnom plinu reagiraju s ograničenom količinom kisika (obično iz zraka)
- Produkti reakcije sadrže većinom vodik, ugljikov monoksid i manju količinu ugljikovog dioksida
- Mnogo brži od parnog reformiranja i zahtijeva manji prostor reaktora, ali ovaj proces proizvodi manje vodika po jedinici goriva

Plavi vodik

- Također se proizvodi iz prirodnog plina, ali koristi se tehnologija za prikupljanje i skladištenje ugljikovog dioksida (CCS) kako bi se smanjile emisije CO₂
- Ideja je smanjiti ekološki otisak proizvodnje vodika, čineći je manje štetnom po okoliš

Zeleni vodik

- Proizvodi se elektrolizom vode pomoću obnovljive energije (npr. solarna ili vjetropark energija)
- Smatra se najčišćim oblikom vodika
- Oslanja se na obnovljive izvore energije, što znači da može doprinijeti smanjenju ukupnih emisija stakleničkih plinova

Elektroliza vode

- Elektrokemijski proces u kojem uslijed prolaska istosmjerne električne struje kroz elektrolit dolazi do raspada molekule vode na elektrodama na plinove kisika i vodika
- Vrste elektrolizatora: Alkalni elektrolizator, PEM elektrolizator, AEM elektrolizator, Visoko-temperaturni keramički elektrolizator

Potrošnja vodika

- Većina vodika se proizvodi i koristi u industriji na mjestu proizvodnje
- Dvije trećine potrošnje vodika čine proizvodnja amonijaka i primjena u naftnim rafinerijama
- intenzivna primjena u industriji željeza i čelika te za hidrogenaciju masti, proizvodnju stakla, pogonsko gorivo i hlađenje generatora
- Gorivi članci
- Transport i elektrogoriva

Proizvodnja amonijaka

- Proces proizvodnje amonijaka sastoji se od šest međusobno povezanih stupnjeva
- $CH_4 + H_2O \rightarrow CO + 3H_2 \rightarrow CO + H_2 + N_2 + H_2O \rightarrow CO_2 + H_2 + N_2 \rightarrow H_2 + N_2 \rightarrow NH_3$
- Niskotlačno, srednjetačni i visokotlačni
- Parcijalnom reformiranjem i parcijalnom oksidacijom
- Amonijak se najviše upotrebljava za proizvodnju uree, dušičnih mineralnih gnojiva (80%), a zatim dušične kiseline i akrilonitrila

Sirovina u rafinerijama

- Hidrosulfurizacija
- Hidroizomerizacija
- Dearomatizacija
- Hidrorekiranje

Sirovina u rafinerijama

- Hidrosulfurizacija:
  - Katalitički kemijski proces za uklanjanje sumpora iz prirodnog plina i naftnih produkata kao što su benzin, dizel, avionsko gorivo i loživa ulja
  - Stvaranje sumporovodika, koji se koristi u Clausovom procesu ili za dobivanje sumporne kiseline; smanjenje emisija sumporovog dioksida u atmosferu

Sirovina u rafinerijama

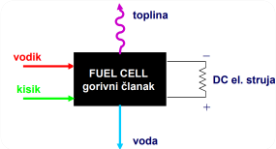
- Hidroizomerizacija:
  - ravnolančani parafini prevode se u izo-parafine kako bi se poboljšala svojstva proizvoda (oktanski broj)
- Dearomatizacija:
  - aromati se hidrogenacijom prevode u cikloparafine ili alkene
- Hidrorekiranje:
  - dugolančani ugljikovodici se kreiraju (cijepaju) u kraće ugljikovodike koji se nalaze u području benzinske / dizelske frakcije

Gorivi članci

- elektrokemijski članak u kojemu se odvija elektrokemijsko izgaranje vodika (iz spremnika) i kisika (iz zraka ili iz spremnika) pri čemu je glavni produkt električna energija, a jedini nusprodukt su toplina i voda
- PEMFC, AFC, DMFC, PAFC
- Gorivni članak je poput baterije ali s konstantnim dotokom goriva i oksidanta

Transport i elektrogorivo

- Električna vozila pogonjena gorivnim člankom
- dekarbonizacija ključnih segmenata transportnoga sektora, uglavnom teški cestovni prijevoz na velike udaljenosti, te sektora brodogradnje i zrakoplovstva
- Svemirski program i podmornice

Transport i elektrogorivo

- Tekuća goriva proizvedena iz obnovljive energije imaju mogućnost zamijeniti fosilna goriva bez potrebe za promjenom tehnologije konačnih oblika trošila
- e-dizel ili e-kerozin
- određenoj mjeri mogu miješati s postojećim gorivima u motorima s unutarnjim izgaranjem

Hidrogenska bomba

- Termonuklearna bomba
- Nastaje fuzija, spajanje lakih atomskih jezgara vodika i njegovih izotopa te litija
- Više od tisuću puta jača od atomske bombe (Car bomba, 50 Mt TNT-a)

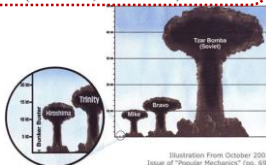

Illustration From October 2002 Issue of "Popular Mechanics" (pp. 69)

Skladištenje vodika

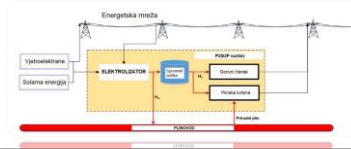

- Problem skladištenja
- Podzemne geološke formacije (skladišta):
  - čistog vodika (solne kaverne)
  - vodika u smjesi plinova
  - vodika za proces metanacije

Skladištenje vodika

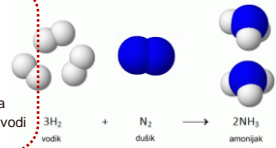

- Mogućnost integracije vodika u energetske sustave:
  - P2G2P sustavi (engl. Power-to-Gas-to-Power)
  - Potencijalnim načinom skladištenja obnovljive energije
  - Električna energija se pretvara u plinovito gorivo, odnosno vodik, koji se zatim pohranjuje ili transportira za proizvodnju električne energije

Amonijak

- Karakteristike:
  - bezbojan
  - oštar miris
  - lakši od zraka
  - lako topljiv u vodi
  - otrovan
  - korozivan prema legurama bakra i

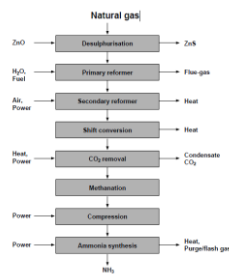
cinka

- Bezvodni amonijak
- Atmosfera
- Gori/ ne gori
- Haber- Boschov postupak

Proizvodnja

- Dvije glavne vrste procesa:
  1. Parno reformiranje prirodnog plina
  2. Djelomična oksidacija loživog ulja
- 85% svjetske proizvodnje amonijaka temelji se na konceptima parnog reformiranja

- Jedina tvornica u Hrvatskoj- Petrokemija d.d.
- jedna od najvećih tvornica gnojiva u jugoistočnoj Europi

-450000 t god

Toksičnost amonijaka za ljudsko tijelo

- Hiperamonemija- genetske mutacije u genima za enzime koji sudjeluju u ciklusu ureje
  - oštećenje tkiva (stanica) bitnih za metabolizam, npr. jetre
  - jetrena encefalopatija
- Iritacija dišnih puteva, kašalj, iritacija kože, opekline, oštećenje očiju, trovanje (mučnina, povraćanje, proljev, bolovi u trbuhu)

- Smrtonosna količina vodene otopine: - 25-50 mL 10%-tne otopine
- 15 mL 25%-tne otopine
- Max. dopuštena koncentracija plinova NH₃ u sobi ne smije biti veća od 0,02 mg/L

Učinak izloženosti amonijaku na zdravlje ljudi u ovisnosti o koncentraciji amonijaka u zraku

Učinak	Koncentracija amonijaka u zraku (ppm)
Osjetljiv njuhom	20-50
Nije štetan pri duljem izlaganju	50-100
Izaziva jaku iritaciju oči, uši, nosa i grla, ali bez dugotrajnih posljedica pri kratkom izlaganju	400-700
Pri izlaganju duljem od pola sata može biti smrtonosan	2000-3000
Uzrokuje gušenje te dovodi do brze smrti	5000-10000

Primjena amonijaka

Gnojiva

- Mikrobi i bakterije u tlu- pretvorba atmosferskog dušika u amonijske i nitratne ione
- Mineralna gnojiva- prirodne mineralne sirovine
- 3 glavna biogena elementa: N, P, K (+Ca, S, Mg, B, Mn, Fe, Zn, Cu)
- Amonijak, urea, dušična kiselina, sumporna kiselina
- Dušična mineralna gnojiva: KAN- mješavina amonijeva nitrata i vapnenca ili dolomita

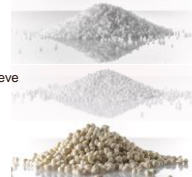

Postrojenje za izdvajanje amonijaka i vodika iz ispušnih plinova

Primjena amonijaka

Gnojiva

- Sirovina za razne vrste dušičnih gnojiva- UREA, KAN, UAN, AN, NPK
- UREA 46 N:- 46% dušika
  - tla bogata glinom
  - kukuruz, korjenasto povrće
- AN 34,4 N:- brzo djelovanje, pogodno za sve usjeve
  - neutralna ili vapnenacka tla
  - povećanje kiselosti tla
- KAN 27 N:- na svim površinama, svi biljni usjevi
  - najmanja razina kiselosti tla

Primjena amonijaka

Rashladno sredstvo

- Izvrsna termodinamička svojstva
- "otrovan" i "eksplozivni", miris- prednost
- Učinkovito i isplativo
- 500 000 t/ god koristi se kao rashladno sredstvo
- Prva korištenja- proces kompresije, David Boyle, 1872., SAD
  - Carl von Linde, 1876., Trst
- Toplina isparavanja visoka, nizak protok tekućine

Refrigerant	Composition Formula	Boiling point °C	Vaporization heat kJ/kg @ bar abs.	Liquid flow dm ³ /s	Compr. gas flow dm ³ /s	COP	ODP	GWP
Ammonia	R 717, NH ₃	-33,3	1369	0.0015	0.463	4.84	0	0
Propane	R 290, C ₃ H ₈	-42,1	426	0.0074	0.551	4.74	0	3
Carbon dioxide	R 744, CO ₂	-56,6	230	0.0123	0.065	2.96	1	1

Rashladno sredstvo

- Nesreće- u industriji na mjestu puštanja
- Zaštitna odjeća
- Udaljenost:- 200 m- karakterističan miris je očit
  - 1500 m- sigurna udaljenost za velika industrijska

ispuštanja

- Vremenski uvjeti- temperatura, brzina vjetrova, klima

Rashladno sredstvo

- Pare amonijaka raspršit će se prema gore
- Tekući NH₃- aerosol s vlagom, bijeli oblak
- U toplijim klimama brže širenje
- Visina puštanja: viši položaj, niža koncentracija plina

Primjena amonijaka

Eksplozivi

- Amonijev nitrat, NH₄NO₃
- U kombinaciji s loživim uljima
- Detonacijska brzina 5000 m/s (crni barut 400 m/s, TNT 6700 m/s)
- Potrebna vrlo velika toplina
- U smjesi s amonijevim sulfatom ne eksplozira
- Sredstvo za gašenje zapaljenog NH₄NO₃- voda

EUTROFIKACIJA

- Izvori voda
- Masovni rast algi i drugih organizama- zagađenje vodotoka
- Smrtnost životinja koje obitavaju u tim vodama

OTPADNE VODE

- Dušik iz izlučevina, deterženata i gnojiva
- 60-70% dušika iz amonijaka, 30-40% organski dušik
- Povećana koncentracija NH₃ može uzrokovati akutnu i kroničnu toksičnost
- Nitrifikacija i denitrifikacija

Što su i za što se koriste?

- Medicinske svrhe
- Zavarivanje
- Plinovi za rashladne uređaje
- Zračni baloni
- Pročišćavanje vode
- Zaštitni plinovi
- ...

Tehnologija proizvodnje

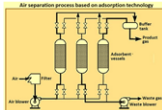
Komponenta zraka (hemijska formula)	Volumni udio u zraku / %	Vrelište / K (°C)	Molekulska masa / g mol ⁻¹
dušik (N ₂)	78,08	-77,4 (-195,8)	28,02
izak (O ₂)	20,95	90,2 (-183)	32,00
argon (Ar)	0,93	84,2 (-186)	39,94
ugjikov dioksid (CO ₂)	0,040	194,7 (-78,5)	44,01
neon (Ne)	0,0018	27,2 (-246)	20,18
helij (He)	0,0005	4,2 (-269)	4,00
Kripton (Kr)	0,0001	119,8 (-153,4)	83,8
vodik (H ₂)	0,00005	20,3 (-252,9)	20,02
kislorod (Xe)	8,7 · 10 ⁻⁶	165,1 (-108,1)	131,29

Nekriogena separacija zraka

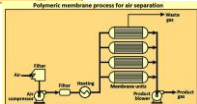
1. Adsorpcija

- zeoliti- razlike u strukturi električnog polja unutar praznog prostora- adsorpcija N₂
- regeneracija- zagrijavanje ili smanjenje tlaka u sloju

2. Membranski sustavi

- temelji se na razlici kojima O₂ i N₂ difundiraju kroz polimernu ili keramičku membranu
- protok i selektivnost određuju ekonomičnost procesa

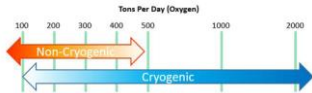
Kriogena separacija

- najdjelotvornija i najučinkovitija tehnologija za proizvodnju velikih količina O₂, N₂, Ar
- destilacijske kolone i vrlo niska temperatura (razlika u vrelištima)
- ključni koraci su kompresija zraka, hlađenje i pročišćavanje zraka, izmjena topline, hlađenje i kompresija internih produkata te kriogena protustrujna rektifikacija zraka i Ar
- sustav s dvije kolone i susjednom jedinicom za izdvajanje Ar

Nekriogena vs kriogena separacija

- Razlike su u molekularnoj strukturi, veličini i masi komponenata zraka
- Argon se može proizvesti samo kriogenim razdvajanjem
- Kisik i dušik proizvedeni kriogenim razdvajanjem su čišći (kisik do 99,5%, a dušik do 99,99%)
- Nekriogeni procesi se izvode na temperaturi bliskoj temperaturi okoline i provode se kada se ne zahtijevaju visoke čistoće plinovitih i kapljevitih proizvoda te kada su potrebne količine proizvoda relativno male

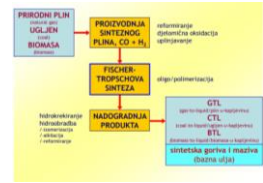

Sintezni plin

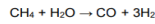
- Smjesa ugljikova monoksida i vodika u raznim omjerima; izravno najviše služi za dobivanje metanola

Procesi dobivanja:

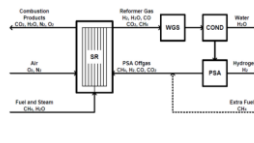
- Parno reformiranje
- Djelomična oksidacija ("teške" sirovine, bez katalizatora)
- Uplinjavanje ugljena (vodeni plin)

Parno reformiranje

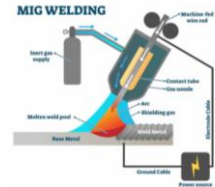
- Industrijski, katalitički proces kojim se jako ugljikovodično gorivo (najčešće metan) prevodi u sintezni plin (H_2 i CO)
- sintezni plin se koristi za proizvodnju amonijaka, metanola, sintetičkih goriva kao i za čisti H_2
- proces se sastoji od dvije cjeline:
  - uklanjanje sumporovih spojeva iz sirovine
  - pretvorba u sintezni plin

Argon

- Treći najzastupljeniji element u zraku
- Najvažnije kemijsko svojstvo- inertnost
- Zaštitni plin
- Dobivanje: frakcijska destilacija tekućeg zraka
- Primjena: inert kod zavarivanja, proizvodnje čelika, toplinske obrade, proizvodnja elektronike, u žaruljama se dodaje u smjesu s dušikom

Neon

- inertan plin bez boje i mirisa, može se umjetno proizvesti
- otkrili su ga W. Ramsay i M. W. Travers 1898. kao lapijivu komponentu u tekućem zraku
- dobivanje: kao nusproizvod frakcijske destilacije tekućeg zraka pri dobivanju kisika i dušika
- primjena: punjenje svijetlećih reklama, lasera, kao rashladno sredstvo, stvaranje inertne atmosfere u proizvodnji poluvodiča

Helij

- Prvi u skupini plemenitih plinova
- Praktički ne postoji u Zemljinoj atmosferi (potražnja se zadovoljava iz izvora zemnog plina i minerala urana)
- Primjena: plinska kromatografija, punjenje zračnih balona, zavarivanje metala, za razrjeđivanje zapaljivih anestetika u medicini, punjenje boca za ronjenje...
- Dobivanje: najviše iz zemnog plina, nešto manje ukapljivanjem i frakcijskom destilacijom tekućeg zraka te iz minerala
- Novija upotreba: magnetska rezonanca

MRI SCANNER

Kisik

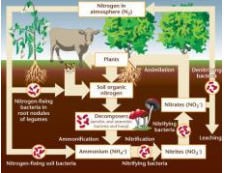
- Najrasprostranjeniji element na Zemlji
- Izuzetno reaktivan (osim s plemenitim plinovima)
- Industrijsko dobivanje kisika: elektroliza vode (1% ukupne proizvodnje kisika) / frakcijska destilacija tekućeg zraka (99% ukupne proizvodnje)
- Primjena: oksidans raketnih goriva, zavarivanje i rezanje metala, aparati za disanje, pročišćavanje otpadnih voda,...

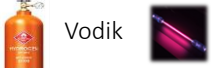
Dušik

- U prirodi se pojavljuje u elementarnom stanju (99%), kao dio zraka, u mineralnim vodama, u organskim spojevima
- Jaka trostruka veza = stabilan i inertan
- Teško se spaja s ostalim spojevima (pri visokim temperaturama postaje reaktivniji); ne gori i ne podržava gorenje
- Dobivanje: frakcijska destilacija tekućeg zraka
- Primjena: za dobivanje umjetnih gnojiva, zaštitni plin u procesima sa zapaljivim plinovima, kao razrjeđivač,...

Vodik

- Slobodan je vrlo raširen u prirodi
- Lako zapaljiv i reaktivan (plin praskavac, klorni praskavac, sa fluorom eksplozivna u mraku)
- Industrijsko dobivanje: elektroliza vode, parno reformiranje (iz prirodnog plina), iz fosilnih goriva
- Primjena: punjenje balona i plinom punjenih lebdjelica, rezanje i zavarivanje metala, proizvodnja metanola i amonijaka
- Zeleni vodik

Ostali tehnički plinovi

- od plemenitih plinova u zraku: kripton i ksenon - otkriveni isto kad i neon iz gotovo isparene frakcije pri destilaciji; kripton - visoka cijena, punjenje žarulja;
- ukapljeni naftni plin (LPG ili UNP, propan-butan)-mješavina ukapljenih ugljikovodika - proizvode se iz prirodnog plina; primjena: kao goriva za vozila i grijanje za peći
- aceten-jadni tehnički plin koji već na blago povišenim tlakovima izaziva lančanu reakciju (eksplozija); primjena: lemljenje, rezanje,...
- ugljikov dioksid (CO₂) - nusprodukt brojnih industrijskih procesa; primjena: rashladno sredstvo, proizvodnja gaziranih pića,...
- klor, fluor, metan,...

Transport plinova

- prijevoz komprimiranih plinova u posudama vrši se pod tlakom većim od atmosferskog (do 200 bar)
- posude moraju imati ispravan ventil za zatvaranje
- brodovi za prijevoz ukapljenih plinova (imaju ugrađeno postrojenje za ukapljivanje; plovila izrazito visoke opasnosti)
- plinovod - osim cjevovoda, sadrži sabirne, centralne, kompresorske i druge stanice
- izbor materijala ovisi o razini tlaka, vrsti plina i sadržaju primjesa u plinu (čelik do 100 bara, polietilen do 10 bara ili bakar-kućne instalacije)

Ekološki aspekt

- onečišćenje okliša: povećane emisije CO₂ u okoliš, prisutnost fluoriranih plinova, SO₂, NO_x
- industrijski plinovi utječu na kvalitetu zraka, oštećenje ozonskog sloja i pojavu kiselih kiša
- kao potencijalna rješenja nude se:
  - korištenje obnovljivih izvora energije
  - ulaganje u energetske učinkovite tehnologije
  - provedba strogih standarda emisije industrijskih plinova u okoliš
  - usvajanje tehnika za akumulaciju i skladištenje ugljika
  - zelena kemija

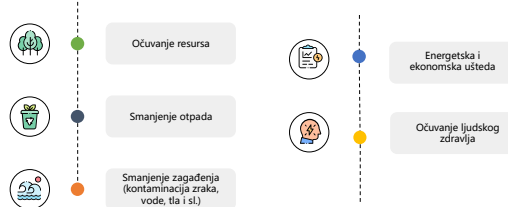

Uvod u recikliranje

- Proces pretvaranja otpadnih materijala u nove proizvode s ciljem smanjenja potrošnje sirovina, energije i resursa potrebnih za proizvodnju novih proizvoda
- Drugi naziv – **oporaba**; postupak izdvajanja materijala iz otpada i njegovo ponovno upotrebljavanje
- Uključuje postupke **sakupljanja, sortiranja, čišćenja i preradu materijala** koji bi inače završili na odlagalištima otpada
- Prije samog recikliranja (obrade otpada), otpad se razdvaja prema vrsti otpadaka u postrojenjima za razvrstavanje otpada
- **Reciklažni centri** – postrojenja u kojima se otpad obrađuje za ponovnu uporabu

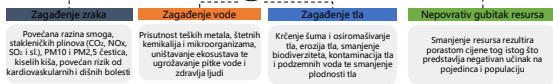

Značaj i benefiti procesa recikliranja

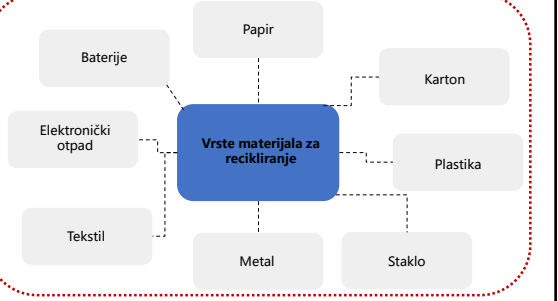
Ekološki aspekti

- Proces recikliranja smanjuje proizvodnju otpada i zagađenje ekosustava te povećava očuvanje ljudskog zdravlja
- Međutim, mnoge države nemaju u potpunosti regulirane zakone koji se odnose na postupak recikliranja
- Samo neki od rizika ne provođenja procesa recikliranja su:

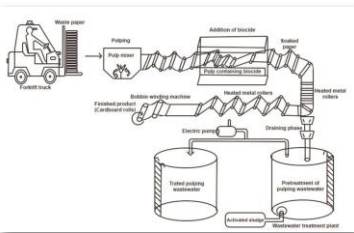

- Za naglasiti je kako ovi rizici mogu biti **direktni** i **indirektni** uzroci recikliranja

Vrste materijala za recikliranje

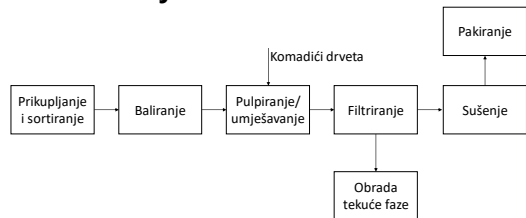

Recikliranje papira

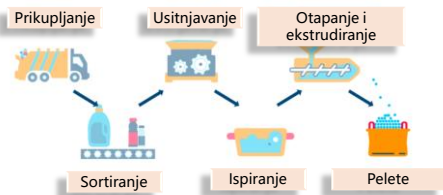

- Recikliranje 1 t papira čuva 17 stabala
- Pulpa (engl. *slurry*) – dodatak velikih količina vode i kemikalija poput vodikovog peroksida i natrijevog hidroksida
- Udio vode u pulpi oko 90,0 %
- Uklanjanje vode pomoću preše uz utrošak topline

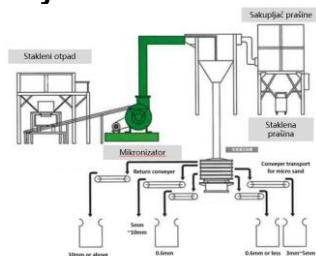
Recikliranje kartona

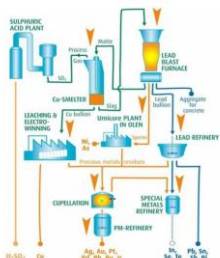
Recikliranje plastike

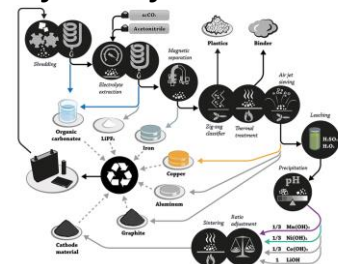
Recikliranje stakla

Recikliranje elektroničkog otpada

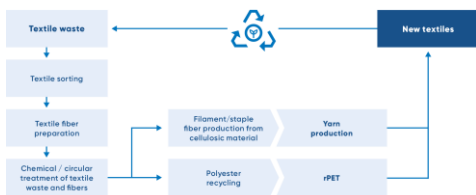

Recikliranje baterija

Recikliranje tekstila

RECYCLING PROCESS ON THE BASIS OF CHEMICAL RECYCLING
Processing of textile waste for the production of textiles of the same or even higher quality.

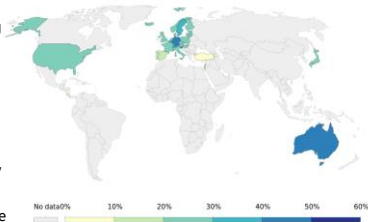
Recikliranje u industriji

- Industrije stvaraju velike količine otpada, uključujući metalni, papirni, plastični, stakleni, procesni i opasni otpad
- Umjesto spaljivanja i odlaganja potrebno je reciklirati otpad
- Model kružne ekonomije – minimalna količina otpada; otpad iz jednog industrijskog procesa služi kao sirovina drugom industrijskom procesu
- Stvara se zatvoreni ciklus sirovina

Recikliranje u svijetu

- Podaci iz 2015. god.
- Omjer recikliranog i proizvedenog otpada
- Među najistaknutijim državama su Australija, Njemačka, Slovenija, Švicarska, Japan, Sjedinjene Američke Države te Italija

- **Reciklažna dvorišta** - zaprimaju isključivo otpad koji je nastao kod korisnika usluge iz kategorije korisnika „kućanstvo“
- Projekti odvojenog skupljanja otpada koji se može reciklirati te izdvajanje štetnog i opasnog otpada
- 11 reciklažnih dvorišta i 9 mobilnih reciklažnih dvorišta na području županije Grada Zagreba

